

ІНТЭРНЭТ-ЛІНГВІСТЫКА ЯК НАВУКОВА-ТЭАРЭТЫЧНАЯ ДЫСЦЫПЛІНА

Г. К. Чахоўскі

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, пр. Незалежнасці, 4,
220030, г. Мінск, Беларусь, ghekhovskyygk@bsu.by*

У артыкуле разглядаюцца актуальныя напрамкі інтэрнэт-лінгвістыкі, звяртаецца ўвага на моўныя феномены інтэрнэт-камунікацыі, удакладняюцца параметры мадэлявання розных тыпаў дыскурсу з пункту гледжання яго стварэння ў сферы семіятычнага рэгулявання сацыяльнага ўзаемадзеяння і ў адпаведных каардынатах сацыяльнай прасторы. Ставіцца пытанне пра дэтэрмінанты аксіялагічнага вымярэння дыскурсу, з пазіцый тых узаемазвязаных аргументаў і / або падзей, якімі вызначаюцца ўзаемадзеянні паміж сацыяльнымі суб'ектамі. Праводзіцца агляд дыкурсійных практык у лінгвапрагматычным аспекце. Тэарэтычная і практычная значнасць артыкула заключаецца ў магчымасці выкарыстання матэрыялу ў курсах лінгвістыкі тэксту, тэорыі дыскурсу, тэорыі камунікацыі, прагматыкі, рыторыкі і стылістыкі і культуры беларускага маўлення.

Ключавыя словы: інтэрнэт; камп'ютарная камунікацыя; тэкст; дыкурс; віртуальнае асяроддзе.

Узнікненне інтэрнэта ў канцы 1960-х гадоў як яшчэ аднаго камунікатыўнага канала перадачы інфармацыі, а затым як сродку масавай камунікацыі ў ХХІ ст. прывяло да з'яўлення не толькі глабальнага інфармацыйнага асяроддзя, але і спецыфічных віртуальных сусветаў, сеткавых супольнасцей, сеткавай культуры і сеткавай мовы, якія абслугоўваюць новы сегмент сацыяльнай рэальнасці. І гэты «інтэрнэт-сусвет» стаў настолькі маштабным, разнастайным, цікавым і непрадказальным у сваім развіцці, што многія навукоўцы, якія прадстаўляюць самыя разнастайныя гуманітарныя дысцыпліны, прыступілі да вывучэння Сеціва.

Па сваёй значнасці і ўплыве на развіццё сусветнай цывілізацыі і навукова-тэхнічнага прагрэсу інтэрнэт стаў знакам нашай эпохі – эпохі інфармацыйнага грамадства і культуры постмадэрну. За апошнія дзесяць гадоў з'явілася шмат публікацый, прысвечаных вывучэнню асаблівасцей функцыянавання сеткавай мовы, спосабаў фарміравання сеткавай ідэнтычнасці і прэзентацыі віртуальнай асобы, рэалізацыі маўленчых працэсаў у інтэрнэце.

У большасці выпадкаў камунікатыўны працэс падтрымліваецца ў гэтым асяроддзі толькі тэкставым абменам. Як пісала Шэрыл Тэкл

у працы па вывучэнні віртуальнай ідэнтычнасці, «вы можаце стаць усім, кім вы жадаеце. Вы можаце, калі жадаеце, цалкам “пераназваць” сябе. Вы можаце стаць іншым чалавекам. Вы можаце быць больш ці менш разумным. Вы можаце быць проста тым, кім вам хочацца быць. І вам не трэба турбавацца, як вас будуць успрымаць іншыя. Вельмі лёгка паўплываць на гэта ўспрымання, паколькі ўсе уяўленні людзей пра вас заснаваны на тым, што вы ім дэманструеце. Яны не бачаць вас, не выказваюць ніякіх здагадак і не робяць ніякіх высноў. Яны не чуюць ваш акцэнт. Усё, што яны бачаць, гэта толькі вашы словы» [8, с. 83].

З гэтых цытат вынікае, што, значэнне тэкставага кампанента ў інтэрнэце выходзіць на першы план. І, натуральна, лінгвістыка тэксту павінна адыгрываць першарадную ролю ў вывучэнні камунікатыўнай прасторы Сеціва.

М. Хэлідэй яшчэ ў канцы 70-х гадоў мінулага стагоддзя заўважыў, што «тэкст – гэта мова ў дзеянні» [6, с. 142]. Лагічна працягваючы гэту думку, можна сказаць, што інтэрнэт – гэта ўнікальнае асяроддзе тэкставага ўздзеяння.

У эпоху глабальных камунікацый інтэрнэт-зносіны становяцца назвычай папулярнымі, акумулюючы ў сабе ўсю разнастайнасць маўленчых практык, спосабаў і фарматаў камунікацыі. І паступова гэтыя зносіны становяцца *Signum Temporis* – знакам нашага часу.

Таксама сёння можна казаць пра ўзнікненне як спецыфічнай формы электроннага пісьма (як трэцяй формы маўлення, нароўні з вуснай і пісьмовай), так і камунікатыўнага асяроддзя, якую яно абслугоўвае. Некаторыя лінгвісты звяртаюць таксама ўвагу і на з’яўленне віртуальнай маўленчай асобы [7].

Аднак апісанне і ацэнка ўплыву інтэрнэта на мову, тэорыю камунікацыі і ў цэлым лінгвістыку XXI ст. застаюцца актуальнай задачай. Рэвалюцыйнае ўздзеянне Сеціва на мову і маўленне часам параўноўваюць са стварэннем першага друкарскага станка І. Гутэнбергам. У англамоўнай навуковай парадыгме для вызначэння гэтай новай электроннай мовы выкарыстоўваюцца розныя тэрміны: *elanguage*, *netlingvo*, *e-talk*, *geekspeak*, *netspeak*, *weblish* і г. д., а камунікатыўная прастора яго функцыянавання называецца камп’ютарна апасродкаванай камунікацыяй (КАК), або *Computer-mediated Communication* (СМС). Аднак тэрмін СМС выкарыстоўваецца ў двух значэннях: як функцыянальная разнавіднасць мовы і як спецыфічнае камунікатыўнае асяроддзе. На постсавецкай навуковай прасторы ўжываюцца тэрмін *мова інтэрнэту* [5], а СМС пазначаецца як электронная камунікацыя, віртуальная, інтэрнэт-камунікацыя або камп’ютарны (электронны) дыкурс. Іх ужыванне вызначаецца або дысцыплінарнымі межамі (напрыклад, у са-

цыялогіі актуалізуюцца праблемы інтэрнэт-камунікацый, а ў лінгвістыцы і тэорыі камунікацыі – аспекты КАК), або дысцыплінарным кантэкстам (электронная камунікацыя, акрамя інтэрнэт-зносін, ахоплівае зносіны, якія рэалізуюцца пры дапамозе іншых камунікацыйных платформ, напрыклад, сродкамі мабільнай тэлефаніі). Некаторыя даследчыкі КАК размяжоўваюць паняцці электронных зносін і электроннага дыскурсу, лічачы другое вузкім паняццем, якое апісвае моўныя і маўленчыя асаблівасці камп’ютарных тэкставых зносін, што вывучаюцца метадамі дыскурсіўнага аналізу. Такім чынам, электронны дыкурс з’яўляецца складнікам больш шырокага паняцця ‘электронная камунікацыя’.

У заходнееўрапейскай лінгвістыцы будзецца такі канцэптуальны ланцужок (ад шырокага паняцця да вузкага):

- інтэрнэт (Internet) – глабальнае асяроддзе зносін, камунікатыўная прастора;
- камп’ютарная камунікацыя (Computer-mediated Communication – CMC);
- камп’ютарная камунікацыя з дапамогай тэкстаў, якія функцыянуюць у Сетцы (Computer-Mediated Discourse – CMD);
- камп’ютарная гутарка – паняцце, якое набліжаецца да сацыялінгвістычнага аналізу маўлення (Computer-Mediated Conversation – CMCs) і залежыць ад характару выкарыстання інтэрнэту – фармату камунікацыі (чат, форум, пошта, блог і г. д.);
- камп’ютарная сінхронная і асінхронная тэкставая камунікацыя (CMCS і ACMC).

З узнікненнем і развіццём тэхналогій ужо можна казаць пра новую функцыянальную разнавіднасць мовы – мову, якая абслугоўвае электронныя сродкі камунікацыі, да якіх, перш за ўсё, адносяцца мова інтэрнэту і іншых глабальных электронных сетак, «...а таксама мова тэкставых паведамленняў, што перадаюцца пасродкам іншых камунікатыўных платформ: службы паведамлення мабільных тэлефонаў, мова паведамленняў па тэлексе, па сістэмах фінансавых камунікацый... і паведамленняў на базе некаторых іншых тэхнічных сістэм спецыяльнага выкарыстання» [3, с. 791]. Л. Ю. Іваноў таксама называе фактары, паводле якіх мову сродкаў электроннай камунікацыі можна лічыць функцыянальнай разнавіднасцю нацыянальнай мовы.

Па-першае, сфера функцыянавання гэтай «падмовы» выразна адмежавана ад іншых сфер камунікацыі: яна ажыццяўляецца пры дапамозе тэхнічных электронных сродкаў і з’яўляецца заўсёды апасродкаванай імі.

Па-другое, «падмова» падпарадкоўваецца выкананню спецыфічных камунікатыўных мэтай.

Па-трэцье, «падмова» ініцыявала ўзнікненне новай сістэмы мультымедыйных жанраў і жанравых фарматаў, што паспрыяла развіццю новага кірунку ў тэорыі канвенцыйных жанраў – віртуальнага жанразнаўства.

Сродкі гэтай функцыянальнай разнавіднасці мовы характарызуюцца спецыфічным наборам унікальных лексічных і граматычных характарыстык, якія можна лёгка вылучыць, фармалізаваць і сфарміраваць адзіны прагматычны комплекс.

«Электронная мова» з’яўляецца менавіта функцыянальнай разнавіднасцю мовы, а не функцыянальным стылем з прычыны тых яе ўласцівасцей, якія адмяжоўваюць паняцце ‘стыль’ ад паняцця ‘падмова’ або ‘разнавіднасць мовы’. Да гэтых уласцівасцей адносяцца нейтральныя сродкі літаратурнай мовы, як на перыферыі, так і ў цэнтры, і ненарматыўныя сродкі мовы, якія ў гэтым аспекце набліжаюць яе да мовы сродкаў масавай інфармацыі. Гэта разнавіднасць мовы з’яўляецца стылістычна адкрытай і не можа зводзіцца да функцыянальных стыляў. Гэту мову нельга звязаць ні з адной сферай камунікацыі ці тыпам дыскурсу (навуковага, рэлігійнага, адукацыйнага і інш.). І гэта разнавіднасць мовы нароўні са спецыфічнымі зонамі і функцыямі абслугоўвае штодзённыя чалавечыя зносіны.

У лінгвістыцы блізкага замежжа праведзены глыбокі тэарэтычны аналіз месца камп’ютарнай камунікацыі ў сістэме зносін, а таксама зроблена абгрунтаванне трактовак паняццяў ‘электронная камунікацыя’ і ‘дыкурс’ і апісанне канстытутыўных прымет камп’ютарнага дыскурсу [1]. Дыкурс, паводле меркавання А. М. Галічкінай, – гэта складаная і шматаспектная з’ява, якая можа вывучацца ў некалькіх навуковых ракурсах. У камунікатыўным аспекце дыкурс паўстае як вербальныя зносіны; у структурна-семантычным – як фрагмент тэксту, які перавышае ўзровень сказа (выказвання); у структурна-стылістычным – як пазатэкставая арганізацыя гутарковага маўлення; у сацыяльна-прагматычным – як тэкст, уключаны ў сітуацыю зносін.

Сёння вылучаюцца наступныя канстытутыўныя прыметы камп’ютарнага дыскурсу: 1) электронны сігнал як канал зносін; 2) віртуальнасць; 3) дыстантнасць – падзеленасць у прасторы і ў часе; 4) апасродкаванасць (ажыццяўляецца з дапамогай тэхнічных сродкаў); 5) высокая ступень пранікальнасці; 6) наяўнасць гіпертэксту; 7) крэалізаванасць; 8) статусная раўнапраўнасць камунікантаў; 9) перадача эмоцый, мімікі, пачуццяў з дапамогай адпаведных графічных сродкаў; 10) камбінацыя розных тыпаў дыскурсу; 11) спецыфічная камп’ютарная этыка [1, с. 73–74].

Цалкам абгрунтаванымі можна лічыць сцвярджэнні пра дыстантнасць і апасродкаваны характар электроннай камунікацыі. Інтэрнэт са-

праўды аб'ядноўвае людзей, аддаленых адзін ад аднаго ў прасторавым і часавым вымярэннях. Узаемадзеянне паміж камунікантамі ажыццяўляецца праз тэхнічныя сродкі. Аднак пры гэтым узнікае заканамернае пытанне: чым жа характарызуецца інтэрнэт-камунікацыя? Што надае ёй унікальнасць і прыраўноўвае да «знака нашага часу»?

Па-першае, гэтыя зносіны з'яўляюцца вельмі паліфанічнымі, і аб'ядноўваюць вялікую колькасць розных тыпаў дыскурсу і маўленчых практык.

Па-другое, гіпертэкставыя і інтэрактыўныя магчымасці Сеціва цалкам змяняюць ці істотна відазмяняюць генераванне і ўспрыманне тэксту. Напрыклад, магчымасці гіперспасылкавага апарата дазваляе чытачу не толькі сачыць за аўтарскім разгортваннем тэксту, але і ажыццяўляць уласную навігацыю.

Па-трэцяе, істотнымі фактарамі, якія ўплываюць на зносіны ў Сетцы, з'яўляецца яе ананімнасць і дыстантнасць. Гэтыя фактары нароўні з фізічнай непрадстаўленасцю камунікантаў, магчымасцю «далучыцца» або «адлучыцца» ў любы момант ад зносін у Сетцы, адсутнасць прымушэння да камунікацыі спрыяюць, з аднаго боку, узмацненню дэвіянтных камунікатыўных паводзін (з'явы спаму, тролінгу, флуду): змяншаецца да мінімуму адказнасць за свае паводзіны ў Сетцы. З другога боку, гэтыя фактары стымулююць парушэнне моўнай нормы ў мэтах усталявання і падтрымання віртуальных кантактаў. У Сетцы існуе праблема стварэння, падтрымання і ўтрымання кантакту, што патрабуе максімальнай мабілізацыі прызначаных для гэтага моўных сродкаў. І гэта не толькі парушэнні моўнай нормы. Паводле лінгвістычных назіранняў, перлакуцыя (перфарматыўныя выказванні) набываюць выключнае значэнне. Шматлікія вэб-рэсурсы нават прапануюць сваім карыстальнікам дадатковыя магчымасці для пабудовы перфарматыўных выказванняў, напрыклад, у некаторых вэб-рэдактарах ёсць спецыяльная функцыя ў інтэрфейсе для іх рэдагавання. Сітуацыя ўсталявання і падтрымання кантакту прыводзіць да камунікатыўнага наватарства, робяць гэтыя зносіны нязвыклымі і арыгінальным. Крэатыўнасць маўленчай віртуальнай асобы ў камунікатыўнай прасторы Сеціва няўхільна расце па ўсіх моўных узроўнях, што робіць сеткавую мову ўнікальным аб'ектам для лінгвістычнага вывучэння. У Інтэрнэце мы назіраем выбух народнай маўленчай творчасці, які ахоплівае ўсе моўныя ўзроўні, але асабліва выразна праяўляецца ў сеткавай лексіцы і наяўнасці камп'ютарнага слэнга, адраджэнні эпістальнага жанру, выкарыстанні прыёмаў моўнай гульні і інш. Аднак часта гэта наватарства выяўляецца ў адхіленні ад графічных і граматычных моўных нормаў. Лінгвісты звяртаюць увагу нават на тое, што інтэрнэт развітваецца з літаратурнай мовай, г. зн. прыныц «пішу

так, як пажадаю» робіцца ў інтэрнэце ці не камунікатыўнай нормай. Разам з тым выказваюцца меркаванні, што мода на «антылітаратурную» мову хутка пройдзе, і гэтыя наватарскія прыёмы, губляючы сваю навізну і камунікатыўную прывабнасць, будуць успрымацца намі як банальныя маўленчыя клішэ і застануцца толькі напамінам пра лінгвістычныя гульні ранняга перыяду развіцця Сеціва. Расійскі даследчык інтэрнэт-маўлення Кірыл Дзянісаў лічыць, што ўся сеткавая «крываграфія» павінна засноўвацца на пісьмовым маўленні, бо яе інакш ніхто не заўважыць. Памылка з'яўляецца «прывабнай» толькі тады, калі і адрасант, і адрасат цвёрда ведаюць, у чым яна заключаецца [2].

Па-чацвёртае, камуніканты імкнуцца атрымаць неабходную інфармацыю пра суразмоўцу ўскосна (па ніках, аватарах, псеўданімах).

Па-пятаяе, гэтыя зносіны з'яўляюцца эмацыянальна насычанымі, і гэта прымета мае кампенсаторны характар ва ўмовах практычна поўнай адсутнасці невербальных сродкаў для перадачы эмоцый і апісання эмацыйных станаў. Заўважым, што эмацыянальная насычанасць дасягаецца як з дапамогай графічных вербальных сродкаў (выкарыстанне загалоўных літар, паўтораў пунктуацыйных знакаў, смайлікаў і іншае), так і спецыяльных праграмных графічных сродкаў, уключаных у абалонку праграмага забеспячэння, напрыклад, эматыкон (графічны малюнак, які выказвае адпаведную эмоцыю, дадаецца да любога тэкставага паведамлення або рэплікі).

Па-шостае, на камунікацыі ў інтэрнэце не можа не адбіцца добраахвотнасць і пажаданасць кантактаў. Камунікатыўная інтэрнэт-прастора дае ўнікальныя магчымасці для пабудовы віртуальнай моўнай асобы, спосабаў яе самапрэзентацыі і творчай самарэалізацыі.

Усе вышэйпералічаныя ўласцівасці інтэрнэт-зносін прыводзяць таксама да магчымасці павелічэння самапрэзентацый у Сетцы, а таксама даюць урадлівую глебу для эксперыментаў з уласнай ідэнтычнасцю: у інтэрнэце можна лёгка змяніць узрост, горад, краіну, гістарычную эпоху, г. зн. ажыццявіць тое, што ў рэальным жыцці практычна немагчыма. Ацаніць усю неадназначнасць такой сітуацыі ў плане псіхічнага здароўя асобы і прааналізаваць наступствы інтэрнэт-камунікацыі – актуальная задача для вывучэння наступстваў уздзеяння інтэрнэт-камунікацыі на чалавечую цывілізацыю. Інтэрнэт-зносіны прыводзяць да непрадказальнай і, што не менш небяспечна, некіруемай сітуацыі: сродкі масавай інфармацыі, да якіх з нядаўняга часу адносіцца і інтэрнэт, пачынаюць жыць незалежным ад людзей жыццём і робяцца самастойнай некантралюемай сілай. Чалавек са стваральніка гэтых сродкаў паступова ператвараецца ў іх прыдатак, інфармацыйны працяг. І тут, пры ацэнцы важнасці такіх сродкаў, павінен пераважаць маральна-этычны кантэкст. Доўгі час карыстання сацыяльнымі сеткамі развівае ў чалавеку прымітыўны

дзіцячы нарцысизм. Выразы *My yahoo*, *My windows*, *my-email* сталі слога-намі індывідуалісцкага светабачання. У людзей у Сетцы змяняецца стаўленне да часу і прасторы, мадэлі камунікацыі, прыярытэты. Узмацняецца агрэсіўнасць, паколькі напорыстыя маўленчыя тактыкі дазваляюць чалавеку быць хутчэй пачутым у Сетцы.

Наяўнасць разнастайных прававерак граматыкі тэксту змяншае развіццё навыкаў пісьмовага маўлення ў дзяцей і зніжае агульны ўзровень культуры валодання пісьмовым маўленнем. Спрашчэнне камунікацыі ў інтэрнэце вядзе да спрашчэння моўнай, а затым і фізічнай (рэальнай) асобы, выклікаючы незваротныя змены ў псіхіцы. Візуалізацыя камунікацыі прыводзіць да зніжэння здольнасці вербальнага выражэння і ўспрымання, што адбываецца на зносінах розных узроставых пакаленняў, змяншаючы яго эфектыўнасць і паразуменне ў цэлым, напрыклад, паміж рознымі пакаленнямі.

Пры гэтым інтэрнэт утварае спецыфічнае камунікатыўнае асяроддзе, унікальнае месца рэалізацыі мовы, якое не мае аналагаў у мінулым. Віртуальная рэальнасць інтэрнэта па меры яго развіцця набывае рысы новага свету і стылю жыцця, які стымулюе з'яўленне новых сродкаў камунікацыі. І. А. Малькоўская, характарызуючы спосабы камунікацыі ў Сетцы, заўважае, што Web-стыль можа быць новым VIP-стылем [4, с. 146].

Амаль за 40 гадоў свайго існавання інтэрнэт-камунікацыя застаецца хутчэй практычнай неабходнасцю, чым аб'ектам моды. Перапрацоўка, расчараванне, стомленасць, усюдыіснасць, незаменнасць, марнаванне часу спрыяюць набліжэнню непазбежнага канца інтэрнэт-эпохі. Выдатныя тэхналагічныя інавацыі за апошнія пяць гадоў таксама гэтаму паспрыялі. Нягледзячы на даступнасць мультымедыйных праграм, інтэрнэт-камунікацыя перш за ўсё рэалізуецца ў стандартным і звыклым тэкставым фармаце. Найноўшыя праграмы былі пераведзены ў даступныя для браўзераў фарматы, якія ўвасобілі магчымасці тэкставых і вэбрэдактараў. Развіццё бяздротавых тэхналогій паступова сцірае межы паміж анлайнавай і афлайнавай камунікацыяй. І гэта тэндэнцыя найбольш выразна выяўляецца: павялічваецца выкарыстанне традыцыйных тэкставых фарматаў для ўсталявання непасрэдных камунікатыўных кантактаў. Праграмы спрашчаюць электронную камунікацыю і «падладжваюць» яе пад звычайныя камунікатыўныя мэты.

Такім чынам, чалавечы фактар у гэтым кірунку даследаванняў выходзіць на першы план. Чалавек у электроннай камунікатыўнай сістэме становіцца не менш значным, чым уласна самі тэхналогіі.

Функцыянаванне натуральнай мовы ў працэсе камунікацыі ў інтэрнэт-асяроддзі павінна стаць аб'ектам сістэмнага лінгвістычнага

аналізу і ажыццяўляцца ў межах сістэмна-функцыянальнага падыходу, а функцыянаванне вэб-старонкі ў Інтэрнэце – гэта складаны семіятычны працэс, выкарыстанне ў якім моўных сродкаў павінна ацэньвацца з пункту гледжання семантыкі, сінтактыкі і прагматыкі

Асноўнай мэтай новага лінгвістычнага кірунку павінна стаць апісанне і тлумачэнне асаблівасцей функцыянавання мовы ў Інтэрнэце з улікам складанага ўзаемадзеяння адкрытага мноства фактараў пры першапачатковай уключанасці чалавека ў сацыяльна-культурны кантэкст узаемадзеяння ў Сетцы. Гэты навуковы кірунак інтэграцыйнага тыпу павінен спалучаць падыходы і метадалогію розных лінгвістычных дысцыплін: сацыялінгвістыкі, псіхалінгвістыкі, лінгвістыкі тэксту, фарміруючы пры гэтым і свой уласны даследчы інструментарый.

Яго асноўным аб'ектам з'яўляецца электронная камунікацыя, пад якой разумеецца камунікатыўнае ўзаемадзеянне ў глабальнай камп'ютарнай сетцы інтэрнэт, а прадметам даследавання робяцца лінгвістычна рэлевантныя асаблівасці электроннай камунікацыі на розных моўных узроўнях: марфалагічным, лексічным, сінтаксічным, тэкставым (на ўзроўні тэксту ці сукупнасці тэкстаў), камунікатыўным (узроўні камунікатыўнай стратэгіі) і г. д.

БІБЛІАГРАФІЧНЫ СПІС

1. *Галичкина, Е. Н.* Специфика компьютерного дискурса на английском и русском языках : На материале жанра компьютерных конференций : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20 / Е. Н. Галичкина. – Астрахань, 2001. – 212 л.
2. *Денисов, К.* Умераед зайчег мой / К. Денисов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://yarcenr.ru/articles/culture/web/umeraed-zaycheg-moy-57/?sphrase_id=6344. – Дата доступа: 24.08.2023.
3. *Иванов, Л. Ю.* Язык в электронных средствах коммуникации / Л. Ю. Иванов // Культура русской речи. – М. : Флинта : Наука, 2003. – 793 с.
4. *Мальковская, И. А.* Многоликий Янус открытого общества опыт критического осмысления ликов общества в эпоху глобализации / И. А. Мальковская. – М. : КомКнига, 2005. – 282 с.
5. *Трофимова, Г. Н.* Языковой вкус интернет-эпохи в России. Функционирование русского языка в Интернете : концептуально-сущностные доминанты : Монография / Г. Н. Трофимова. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : РУДН, 2009. – 436 с.
6. *Хэллидей, М. А. К.* Место «функциональной перспективы предложения» (ФПП) в системе лингвистического описания / М. А. К. Хэллидей // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. 8. Лингвистика текста. – М. : Прогресс, 1978. – С. 138–148.
7. *Crystal, D.* The Language Revolution / D. Crystal. – Cambridge : Poliy Press, 2004. – 280 p.
8. *Turkle, Sh.* Life on the Screen : Identity in the Age of the Internet / Sh. Turkle. – London : Simon & Schuster, 1995 – 146 p.